

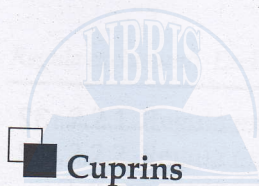
SEBASTIAN BOȚIC

Regula exclusiunii. Excluderea probelor obținute nelegal în procesul penal

Universul Juridic

București

-2016-

Cuprins

Listă de abrevieri	7
Notă introductivă	9
CAPITOLUL 1	
INCEPTIO: GENEZA ÎN DREPTUL AMERICAN.....	11
1.1. Regula exclusiunii. Concept evolutiv	11
1.1.1. Definirea instituției.....	11
1.1.2. Scopul instituției	12
1.1.3. Filiația juridică.....	14
1.1.4. Caracterele juridice.....	14
1.1.4.1. Privilegiu implicit.....	15
1.1.4.2. Salvagardarea integrității judiciare	15
1.1.4.3. Sancțiune esențială de descurajare	17
1.1.5. Evoluția istorică	17
1.2. Aspecte procedurale. Invocarea <i>regulii exclusiunii</i>	21
1.2.1. Cereri preliminare (pretrial) și în cursul judecătii.....	21
1.2.2. În apel.....	22
1.2.3. În procedura habeas corpus.....	23
1.3. Probe inadmisibile.....	24
1.3.1. Probe obținute nelegal.....	24
1.3.2. Fructele pomului otrăvit.....	25
1.3.2.1. Definirea instituției	25
1.3.2.2. Inadmisibilitatea declarațiilor obținute prin confruntare cu probe nelegale	27
1.3.2.3. Inadmisibilitatea reafirmării unei declarații obținute nelegal.....	29
1.3.2.4. Excepția sursei independente în cazul probelor derivate.....	30

1.4. Excepții de la regula exclusiunii.....	32
1.4.1. Excepția de bună credință.....	32
1.4.1.1. Eroarea a fost comisă de un judecător sau magistrat.....	33
1.4.1.2. Eroarea a fost comisă de un angajat al instanței.....	34
1.4.1.3. Eroare polițienească a fost accidentală.....	35
1.4.1.4. Eroarea a constat în lipsa autorității legitime.....	36
1.4.1.5. Eroarea germinează dintr-o lege declarată neconstituțională.....	37
1.4.2. Excepția obținerii inevitabile.....	38
1.4.3. Excepția acoperirii.....	42
1.4.4. Excepția sursei independente.....	43
1.4.5. Recapitulare comparativă a excepțiilor de la regula exclusiunii.....	44
1.5. Considerații privind necesitatea <i>regulii exclusiunii</i>	45
1.5.1. Limitele instituției.....	45
1.5.2. Efectele instituției.....	46
1.5.3. Argumentele împotriva instituției.....	48
1.5.4. Argumentele în favoarea instituției.....	50
1.5.5. Viitorul instituției: considerații prospective.....	52

CAPITOLUL 2

ACCEPTIO: PRELUAREA ÎN DREPTUL (INTER)NAȚIONAL.....	55
2.1. Canada.....	55
2.1.1. Regula exclusiunii înainte de adoptarea Cartei.....	55
2.1.2. Regula exclusiunii după adoptarea Cartei și interpretarea prima facie a Curții Supreme.....	57
2.1.3. Reinterpretarea regulii exclusiunii.....	58
2.1.4. Fructele pomului otrăvit.....	60
2.1.5. Sistematizarea regulii exclusiunii în sistemul procesual penal canadian.....	63
2.2. Marea Britanie.....	64

2.2.1. Regula exclusiunii în sistemul <i>commom law</i>	64
2.2.2. Regula exclusiunii prevăzută în <i>lex specialis</i>	66
2.3. Germania	69
2.3.1. Cadrul general al regulii exclusiunii	69
2.3.2. Teorii privind aplicarea regulii exclusiunii	72
2.3.2.1. Excluderea datorată obținerii nelegale a probelor	72
2.3.2.2. Excluderea datorată protejării dreptului la viață privată	74
2.3.3. Excepții de la aplicarea regulii exclusiunii	74
2.4. Japonia	76
2.4.1. Absența tradițională regulii exclusiunii	77
2.4.2. Consacrarea jurisprudențială a regulii exclusiunii	77
2.5. Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului	79
2.5.1. Izvoarele Curții	79
2.5.2. Primele decizii privind excluderea probelor	82
2.5.2.1. <i>Jalloh vs. Germania</i>	82
2.5.2.2. <i>Salduz vs. Turcia</i>	86
2.5.3. <i>Gäfgen vs. Germania</i> : hotărâre turnantă	88
2.5.3.1. Situații de fapt	88
2.5.3.2. Procedurile în fața instanțelor naționale	91
2.5.3.3. Hotărârea CEDO	92
2.5.3.4. Viitorul principiului fructelor pomului otrăvit în accepțiunea CEDO	94
2.5.3.5. Comentarii în marginea deciziei	99
2.5.4. Jurisprudența recentă a Curții	101

CAPITOLUL 3

RECEPTIO: RECEPTAREA ÎN DREPTUL ROMÂN

3.1. Captarea regulii exclusiunii în <i>lex scripta</i>	104
3.1.1. Scurt istoric: precizări preliminare	104
3.1.2. Sediul materiei: forma actuală	107
3.1.3. Intenția elaboratorilor Codului de procedură penală	109

3.2. Excluderea probelor: abordări doctrinare.....	112
3.2.1. Viziunea asupra diferențelor sistemice.....	112
3.2.2. Principiul aflării adevărului versus excluderea probelor.....	115
3.2.3. Loialitatea și legalitatea obținerii probelor	117
3.2.4. Nulitate sau excludere?	118
3.2.5. Probele obținute prin tortură.....	120
3.2.6. Alte aspecte particulare ale excluderii probelor	121
3.3. Problematizarea instituției: câteva considerațiuni personale	125
3.3.1. Scurt istoric al întrepătrunderii sistemelor de drept în Europa modernă.....	125
3.3.2. Principiul aflării cărui adevăr?.....	128
3.3.3. Obținerea versus administrarea probelor	131
3.3.4. Habemus regulam: cum trebuie interpretat art. 102 C. pr. pen.?.....	137
ÎN LOC DE CONCLUZII.....	139
BIBLIOGRAFIE	149

Capitolul 1

Inceptio: geneza în dreptul american

1.1. Regula exclusiunii. Concept evolutiv¹

○ 1.1.1. Definirea instituției

Cel de-al Patrulea Amendament precizează că dreptul „poporului de a se bucura de siguranța persoanei, a casei, a hârtiilor și a bunurilor împotriva perchezițiilor și a reținerilor abuzive nu va fi violat, și niciun mandat nu va fi emis decât în virtutea unui temei plauzibil, susținut de un jurământ sau o declarație, și menționând în detaliu locul care urmează să fie percheziționat și persoanele sau lucrurile care urmează să fie luate în custodie”². În acest fel, Curtea Supremă a reținut în *United States vs. Leon*³ că *regula exclusiunii* este „un remediu judiciar conceput să salvgardeze drepturile prevăzute de cel de-al Patrulea Amendament”⁴. *Regula exclusiunii* asigură astfel că orice probă obținută de către stat prin violarea celui de-al Patrulea Amendament din Constituția Statelor Unite nu poate fi admisă într-un proces penal în vederea stabilirii vinovăției persoanei⁵.

De asemenea, trebuie reținut că probele obținute prin nerespectarea altor drepturi constituționale sunt, la rândul lor, excluse

¹ O primă variantă mai restrânsă a problematicii tratate în acest capitol a apărut în revista *Dreptul*, nr. 4/2016, pp. 189-206.

² C. Avramescu, *Constituția Statelor Unite ale Americii: comentariu, text, note* (București: Humanitas, 2010), p. 244.

³ 468 U.S. 897 (1984).

⁴ *Eadem* (trad. n., S.B.)

⁵ R.V. del Carmen, *Criminal Procedure: Law and Practice*, 8th ed. (Belmont, CA: Thomson/Wadsworth Publishing Company, 2010), p. 92.

din procesul penal, dar această sancțiune este independentă de *regula exclusiunii*. În aceste cazuri, rațiunea excluderii probele obținute nelegal se naște din dreptul la un proces echitabil (*due process*)¹.

○ 1.1.2. Scopul instituției

Regula exclusiunii are ca scop primar descurajarea abaterilor organelor de cercetare penală; aplicabilitatea ei este atât la nivel statal, cât și federal. În *United States vs. Janis*² Curtea Supremă a statornicit scopul acesteia arătând că dacă „regula exclusiunii nu are ca urmare o apreciabilă descurajare, atunci, evident, folosirea acesteia (...) este nejustificată”³. Sigur că asumția de bază pe care s-a fundamentat decizia Curții este că prin excluderea probelor obținute ilegal, organele de cercetare penală vor fi încurajate să-și consolideze o conduită compatibilă cu respectarea drepturilor subiecților de drept procesual penal.

Rolul *regulii exclusiunii* este evidențiat cu claritate în motivarea pe care Curtea Supremă o propune în *Weeks vs. United States*⁴, arătând că „eforturile curților și a organelor specializate ale statului de a pedepsi pe cel vinovat, demne de laudă cum sunt, nu pot fi obținute prin sacrificarea acelor mărețe principii consacrate de-a lungul anilor de dârvală și suferință ce au avut ca urmare încorporarea lor în legea fundamentală a țării [...] a aproba asemenea conduite înseamnă a afirma pe cale de decizie judiciară o neglijență manifestă, dacă nu chiar o sfidare fățișă, față de interdicțiile Constituției, edictate în scopul protejării cetățenilor de chiar astfel de conduite”⁵. Două concluzii se desprind rapid de aici: prima privește lărgirea sferei organelor specializate ale statului care pot promova conduitele sancționabile conform *regulii exclusiunii*, asistând astfel la includerea de către Curtea Supremă,

¹ *Idem, loc. cit.*

² 428 U.S. 433 (1976).

³ Carmen, *op. cit.*, p. 93.

⁴ 232 U.S. 383 (1914).

⁵ Carmen, *op. cit.*, p. 95 (*trad. n., S.B.*).

expres, nu doar a organelor de cercetare penală și a procurorului (*officials*), dar și curțile de judecată însele (*courts*); a doua se apleacă asupra semnificației pe care o astfel de abatere o îmbracă, dacă nu este sancționată la timp, prin aceea că ea antrenează complicitatea curților la conduita proscrisă.

În timp¹, rațiunile care au stat la baza aplicării *regulii exclusiunii* s-au modificat însă. Astfel, chiar dacă aceste fundamente presupuneau că *regula* este o parte implicită a garanțiilor substantive prevăzute în Constituție, prin prohibiția cuprinsă în cel de-al Patrulea Amendament „împotriva perchezițiilor și a reținerilor abuzive”, apoi că conceptul de integritate judiciară implică excluderea probelor obținute ilegal, în ultimii ani jurisprudența Curții Supreme a Statelor Unite pare a reține doar utilitatea ei ca factor de descurajare a viitoarelor abateri de către organele statului². O definiție extinsă a scopului *regulii* pare a fi aceea „de a induce respectul pentru cel de-al Patrulea Amendament, în timp ce asigură singurul remediu efectiv pentru victimele perchezițiilor ilegale, prezervând integritatea judiciară”³.

În doctrina americană⁴ s-a afirmat de asemenea că suprimarea probelor obținute nelegal este justificată prin lentila unor noțiuni de moralitate. Astfel, într-un precedent judiciar⁵ des citat în motivările ulterioare⁶, se arată că *regula exclusiunii* reprezintă „translatarea în practică a unor largi considerente ce țin de moralitate și bunăstarea publică”⁷, ceea ce pare a atesta o teleologie ce are în epicentrul ei etica.

¹ R. Davis, „The good faith exception in a computerized society: State court reactions to *U.S. vs. Leon* and *Arizona vs. Evans*”, în *The Justice Professional: a Critical Journal of Crime, Law and Society*, 12:1 (1999), p. 47 *et pass*.

² *Eadem, loc. cit. Vid.* și M. Hirsch, „Big Bill Haywood’s revenge: the original intent of the exclusionary rule”, în *St. Thomas Law Review*, 22:1 (2009), p. 74.

³ Ch.A. Campbell, „*Davis vs. United States*: why the Supreme Court should preserve judicial integrity and prevent further erosion of the exclusionary rule”, în *Faulkner Law Review*, 2:2 (2011), p. 389 (*trad. n., S.B.*).

⁴ R.M. Re, „The due process exclusionary rule”, în *Harvard Law Review*, 127:7 (2014), p. 1889.

⁵ *Nardone vs. United States*, 308 U.S. 338, 340 (1939).

⁶ *Exempli gratia*, în *Hudson vs. Michigan*, 547 U.S. 586, 593 (2006).

⁷ *Re, loc. cit. (trad. n., S.B.)*.

○ 1.1.3. Filiația juridică

Problema care s-a dezbătut cu precădere în doctrina de peste ocean privea natura legăturii între *regula exclusiunii* și izvoarele de drept. Bunăoară, are aceasta o proveniență constituțională sau este o regulă creată pe cale judecătorească (*judge-made rule*)¹? Distincția este extrem de importantă, deoarece atestă nu doar calibrul juridic al ei, cât mai ales modul în care *regula exclusiunii* poate să sufere modificări și interpretări. Astfel, dacă izvorul acesteia este de găsit în Constituție, atunci Curtea Supremă nu o poate elimina, nici Congresul american nu o poate schimba². Dacă este o prevedere stabilită pe cale judecătorească însă, atunci Curtea Supremă are autoritatea de a o abroga, în orice moment; la fel, Congresul poate să o modifice. În *Mapp vs. Ohio*³ Curtea pare a da satisfacție celor care văd o descendență constituțională atunci când reține că „regula exclusiunii reprezintă o parte esențială a Amendamentelor IV și XIV”⁴, însă în *Arizona vs. Evans*⁵ interpretarea tinde mai degrabă în direcția opusă, precizând că aceasta „operează ca un remediu judiciar destinat să salvgardeze, împotriva viitoarelor violări, drepturile cuprinse în cel de-al Patrulea Amendament, prin efectul ei general de descurajare”⁶.

○ 1.1.4. Caracterele juridice

Atât practica judecătorească⁷, cât și doctrina⁸ conchid că există trei caractere juridice inerente *regulii exclusiunii*: (1) *privilegiul implicit*, care decurge din interpretarea logică a prevederii

¹ Carmen, *op. cit.*, p. 94.

² *Idem*, *loc. cit.*

³ 367 U.S. 643 (1961).

⁴ Carmen, *loc. cit.* (*trad. n.*, S.B.).

⁵ 514 U.S. 1 (1995).

⁶ Carmen, *loc. cit.* (*trad. n.*, S.B.).

⁷ *Mapp vs. Ohio*, 367 U.S. 643 (1961).

⁸ L. Crocker, „Can the exclusionary rule be saved?”, în *Journal of Criminal Law & Criminology*, 84:2 (1993), p. 314.

constituționale; (2) *salvgardarea integrității judiciare*, ce presupune protejarea probității instanței față de pângărirea acesteia ce ar decurge din admiterea unor probe viciate, echivalând cu o formă de complicitate *post factum*; (3) *sanctiune esențială de descunjare*, care conduce spre o ajustare a conduitelor organelor statului spre acel tip de acțiune ce cade în interiorul limitelor legalității.

1.1.4.1. Privilegiu implicit

Astfel, în motivarea din *Mapp* se susține că există, înăuntrul celui de-al Patrulea Amendament, un implicit „privilegiu” constituțional ce determină „excluderea probelor pe care un acuzat a fost forțat să le ofere din cauza reținerilor nelegale”¹. A nega caracterul constituțional al *regulii* nu înseamnă nimic altceva decât „a garanta un drept, dar în realitate a-i refuza propriul său privilegiu sau ocazia de a se bucura de el”². Așa cum bine s-a observat³, *Mapp* propune o interpretare care, dacă este corectă, rezolvă dilema autorității constituționale. Ca o parte implicită a garanțiilor substantive desprinse din cel de-al Patrulea Amendament, atât dreptul de a fi protejat de perchezițiile și a reținerile abuzive, cât și *regula exclusiunii* sunt obligatorii pentru instanțe.

1.1.4.2. Salvagardarea integrității judiciare

Acest caracter se deduce din ideea conform căreia, dacă suntem preocupați de integritatea organelor de cercetare penală, a procuraturii, a instanțelor, atunci nu putem accepta introducerea probelor întinate, murdărite de obținerea lor necurată, în procesul penal⁴. Probele obținute în mod nelegal au fost prevalente în scopul – acest lucru decurge din însăși rațiunea colectării

¹ *Mapp vs. Ohio*, 367 U.S. 643, 655 (1961), p. 656 (*trad. n.*, S.B.). De găsit la: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/367/643/case.html> [accesat în data de 23 august 2015].

² *Eadem, loc. cit.* (*trad. n.*, S.B.).

³ Crocker, *loc. cit.*

⁴ *Ibidem*, p. 315.